

This file is part of [HyperGeertz@WorldCatalogue\(HTM\)](#)

Clifford Geertz/ Kliford Gerc & Richard Handler/ Ričard Hendler

Interviu sa Klifordom Gercom

in: *Kultura* (Beograd/SRB: Zavod za proucavanje kulturnog razvitka),
ISSN 0023-5164, no. 118-119 (2008), pp. 154-181.

online source:

<http://www.casopiskultura.rs/MagazinePublication/ShowPublicationPdf?magazinePublicationId=1823>

Using this text is subject to the general [HyperGeertz-Copyright](#)-regulations based on the Austrian copyright-law ("Urheberrechtsgesetz 1936", version 2018, par. 40h, par. 42), which - in short - allow a personal, nonprofit & educational (all must apply) use of material stored in data bases, including a restricted redistribution of such material, if this is also for nonprofit purposes and restricted to a specific scientific community (both must apply), and if full and accurate attribution to the author, original source and date of publication, web location(s) or originating list(s) is given ("fair-use-restriction"). Any other use transgressing this restriction is subject to a direct agreement between a subsequent user and the holder of the original copyright(s) as indicated by the source(s). HyperGeertz@WorldCatalogue cannot be held responsible for any neglect of these regulations and will impose such a responsibility on any unlawful user.

original copyright holder:

Kultura (Beograd/YUG: Zavod za proucavanje kulturnog razvitka), ISSN 0023-5164

Each copy of any part of a transmission of a HyperGeertz-Text must therefore contain this same copyright notice as it appears on the screen or printed page of such transmission, including any specific copyright notice as indicated above by the original copyright holder and/ or the previous online source(s).

RIČARD HENDLER

UDK 316.72:929 Герц К.(047.53)

INTERVJU SA KLIFORDOM GERCOM

Prinston, Nj.Dž., SAD, 27. jun 1991.

RH: *Želeo bih da započnem pitanjem: šta Vas je vodilo ka antropologiji?*

KG: Pa, kod mene je u pitanju donekle neobična priča, jer nisam imao kurseve iz antropologije dok nisam došao na postdiplomske studije. Išao sam na Antioh koledž u Ohaju. Bio sam u Drugom svetskom ratu, i nakon što sam se vratio, krenuo sam na Antioh zahvaljujući Dži Aj Bilu. Da nije bilo Dži Aj Bila, verovatno ne bih uopšte ni krenuo na koledž.

Na Antiohu se nije predavala antropologija. Postojao je kurs koji se tako zvao, ali to nije bila antropologija. To je bila istočnjačka filozofija, ili nešto slično. Kako god, nisam ga pohađao. Jedva da je uopšte bilo društvenih nauka. Postojale su delimično političke nauke. Dosta sam pohađao ekonomiju i, sem toga, nisam uzeo nijedan kurs iz društvenih nauka. U početku je moja odluka bila da diplomiram engleski. Želeo sam da budem pisac, što ljude verovatno neće iznenaditi. Pisao sam novele, kratke priče, kao i poeziju, i to sam radio izvesno vreme. Znači, počeo sam s engleskim, s idejom da se bavim novinarstvom, ali ta mi se vizija rasturila kada sam zaista počeo da radim za *Njujork Post* kao potrčko na praksi Antioha. Biti novinar danju, a pisac noću, nije izvodljiv poduhvat.

Posle nekog vremena, nisam više imao kurseve engleskog i promenio sam oblast koju ću diplomirati – uglavnom zbog uticaja i intelektualne snage izvanrednog predavača, koji se zvao Džordž Gajger. On je bio Djuiev student. Nije mnogo poznat, ali je bio izvanredan – izuzetan učitelj. U svakom slučaju, na kraju sam dobio diplomu filozofije. Ali, stvar je u tome da antropologiju uopšte nisam imao. Mislio sam da ću ići na postdiplomske studije iz filozofije, što zapravo nisam zaista želeo, jer sam je smatrao suviše apstraktnom i neempirijskom. Gajger, koji je bio sličnih shvatanja, dodatno podstaknut činjenicom da je i on sâm diplomirao filozofiju tokom najveće Depresije i da je morao da vozi taksi neko vreme, rekao mi je: “Ne idi u filozofiju!” Poznavao je Klajda Klakhona – kako, ne znam – i znao je za katedru društvenih odnosa koja je upravo u to vreme započela s radom na Harvardu. Tako da je rekao: “Zašto ti i Hili (moja tadašnja žena – koja je bila na studijama engleskog, ja mislim, sve vreme, ali je bila zainteresovana za umetnost, i koja je takođe htela da bude empirična) ne razmislite o društvenim odnosima – zapravo, o antropologiji?”

Dakle, to je bila prva situacija koja me je, kao i Hili, navela na razmišljanje o antropologiji, i razmislili smo o tome. A onda mi se desila veoma neobična stvar. Mislim da sam o tome pisao u pomenu Margaret Mid (Geertz, 1989:340). Margaret je imala običaj da provodi vreme gore, u kuli Američkog prirodnjačkog muzeja, i imala je sve te mlade žene oko sebe – poput harema – koje su radile za nju. Sve one koje sam poznavao, mislile su da je sjajna. Jedna od njih bila je na Antiohu. Opet je bila u pitanju praksa, radila je tamo, pa je poznavala Margaret. Ona sama nije bila zainteresovana da ide na antropologiju, ali mi je rekla: “Mogu da ti obezbedim intervju s Margaret Mid.” Tako da smo otišli da vidimo Margaret u kuli. Uopšte nas nije prepoznala; sve što je znala bilo je to da smo mi dvoje klinaca s koledža na Srednjem zapadu koji hoće da se bave antropologijom. I provela je, ja mislim, pet sati s nama, pokazujući nam beleške s terena na Baliju, sve vrste beleški, nagovarajući nas da idemo na antropologiju, tako da smo izašli ubeđeni da je to, za nas, dobra prilika. Shvatila je šta želimo, i da je to vrsta slobode koju bismo imali u antropologiji – da radimo bilo šta i da to zovemo antropologijom (što

još uvek možete!). Tako da nas je ubedila, i prijavili smo se na društvene odnose. U to vreme bilo je jako malo antropološki orijentisanih postdiplomaca na društvenim odnosima. Bilo ih je dosta na Pibodiju, ali su na društvene odnose primali samo njih petoro ili šestoro svake godine. Hili i ja smo bili primljeni, i tako smo počeli.

Dakle, tako sam postao antropolog.

Druga neobična priča je sledeća. Rekao sam: “Ja ne znam šta predstavlja ova prokleta oblast!” Onda sam otišao u biblioteku Vajdener koja je ogromna – stotine knjiga u odeljku za antropologiju. Jednostavno sam ušao i uzeo jednu knjigu s police koja mi je delovala da može da mi “kaže” o čemu je zapravo reč u ovoj oblasti. Odneo sam je kući i pročitao. U pitanju je bila Mardokova *Društvena struktura* (1949). I rekao sam Hili: “Napravili smo katastrofalnu grešku! Ovo nije za nas.” Ne kritikujem knjigu, ali očigledno nije za moj temperament. Nekoliko godina kasnije ispričao sam ovu priču Pitu (Mardoku). On je nije smatrao zabavnom, a ja sam mislio da je urnebesna. Ali sam otkrio da, u svakom slučaju, to nije vrsta antropologije koja se predavala na društvenim odnosima.

RH: *Kada ste započeli studije iz društvenih odnosa?*

KG: Godine 1950. Bilo je izvanredno. Na prvoj godini bila su četiri uvodna kursa iz četiri oblasti. Uzeo sam sociologiju kod Talkota Parsonsa, i Frenk Saton je učestvovao. Uzeo sam antropologiju kod Klajda Klakhona, kliničku psihologiju kod Harija Mareja i socijalnu psihologiju kod Gordona Olporta. Zatim sam imao dva seminara, jedan iz metodologije, kod Bena Pola, i jedan o teoriji u antropologiji kod Ivona Vouta. Zatim sam uzeo kurs iz socijalne psihologije, kod Džeroma Brunera i Dejvida Kreča i, u narednoj godini ili dve, kurseve iz sociologije kod Aleksa Inkelesa. Bilo je to neverovatno bogatstvo predavanja i rada. Bio je prisutan određen broj ljudi, poput Dejvida Šnajdera – i, naravno, Džordž Homans. Uzeo sam jedan kurs kod njega i Dejvida u vreme dok su pripremali svoju knjigu o Levi-Strosu (Homans i Schneider, 1955).

Bio je to izvanredan program. Od tada nije postojalo ništa slično. Nikada nisam uspeo da shvatim zašto nije mogao da se ponovi na nekom drugom mestu.

Bila je to stvar jedne generacije, u suštini – jedne ili jedne i po. Ljudi koji su bili sazđani, formirani na taj naćin – ja, Bob Bela, Nil Smelser, spisak se nastavlja i nastavlja – nisu se vratili nazad. Nama nekolicini bilo je ponuđeno, ali se nijedan nije vratio. Nekako, to je išćezlo. Ali, tokom tih nekoliko godina bilo je izuzetno živo, i za moj temperament bilo je to pravo mesto. Uzeo sam ćistu arheologiju, kod Hala Moviusa, o starim posudama, što sam “odradio” kao dužnost, i bilo je dobro, ali me nije osvojilo. Uzeo sam neke kurseve iz etnografije – “Okeaniju” kod Dagleasa Olivera – ali nisam morao previše da se bavim iskopinama.

Tako sam proveo dve godine, upijajući sve ovo i raćeći izuzetno mnogo, jer smo to voleli – oboje. Onda mi je Klajd dao posao na, kako se tada zvao, Rama projektu, a kasnije projekat Rimrok, na jugozapadu. Nisam zaista boravio tamo; bio je to samo posao preko leta i sastojao se od pregledanja beleški s terena, koje su bile prikupljene – bile su prikupljene u HRAF¹ stilu, u velikim dokumentima – od ljudi koji su radili tamo, kao i od izrade studije o suši, smrti i alkoholu, u pet kultura koje su bile proućavane. To je bila prva profesionalna stvar koju sam napisao, iako nikada nije bila objavljena. Krajem leta, Dag Oliver je došao u Klajdovu kancelariju, u kojoj sam ja radio, i rekao: “Kako bi se tebi i Hili svidelo da odete u Indoneziju?” Tu treba da spomenem da me je, onog dana kada sam stigao, Džon Pelcel, koji je bio antropolog Japana, i to veoma dobar, pitao: “Kuju oblast želiš da proućavaš?”, i to pamtim kao traumatićno, jer nisam imao nikakvu ideju o oblasti. Razmišljao sam neodređeno o odlasku u Latinsku Ameriku, ali ništa više od neodređenog. Tako da sam, kada je Oliver ušao i rekao: “Imamo mesto za tebe i Hili. Treba nam neko da proućava religiju i neko da proućava srodstvo i porodicu. Kako bi ti se svidelo da ideš?”, odgovorio nešto poput: “Da – a gde je to?”

RH: *Odakle je došlo finansiranje?*

KG: Bio je to zajednićki projekat Harvarda i MIT-a, ali ga je u to vreme uglavnom organizovao Harvard. Finansiranje je bilo Fordovo. Centar za mećunarod-

¹ Human Relations Area Files.

ne studije na MIT-u tek je počinjao s radom – bio je još uvek u nacrtu – ali je ovaj projekat bio postavljen kao prva stvar koja će se raditi. Kada smo otišli, tamo nije bilo ničega. Kada smo se vratili, bila je to afirmisana organizacija koja radi, s mnogo ljudi u njoj.

RH: *Znači, kada ste otišli da radite istraživanje, bili ste uključeni u projekat, bili ste deo grupe. Kako je to izgledalo kao obuka?*

KG: Bila je to odlična obuka. Na prvom mestu, bilo je dosta novca za to vreme. Klajd je bio dobar u pronalazanju para! Tokom cele godine, pre odlaska, imali smo intenzivirano učenje jezika, prvo s Isidorom Dajenom, koji je u to vreme bio najpoznatiji malajsko-polinežanski lingvista. Zatim ga je, posle nekog vremena, zamenio Rufus Hendon; i Rufus je, takođe, bio izuzetan. Imali smo jednog ili dva indonežanska informanta, koji bi dolazili, i imali smo šematske rečenice koje je Dajen sastavio za učenje indonežanskog. U to vreme skoro niko nije znao indonežanski. Zemlja je tek postala nezavisna krajem 1950, a tada je bila 1951. Sastajali smo se svakog vikenda, svi mi zajedno. Intenzivno nije prava reč za to. Učili smo indonežanski od jutra do večeri svakog vikenda, dok smo još uvek bili postdiplomci.

Tako da smo se upoznali prilično dobro, još pre nego što smo pošli. Bili smo grupa, iako smo na terenu dosta rano odlučili da ne radimo kao grupa. Neki od ljudi nikada nisu ni stigli tamo. Rufus Hendon nalazio se na čelu. Radio je neka istraživanja o jeziku, ali se, uglavnom, nije uključivao u etnografiju. Tamo smo bili Hili i ja, Bob Džej, koji je radio organizaciju sela, Don Fag, sociolog koji je radio birokratiju, Elis Džui, koja je radila tržište, i Ed Rajan, koji je proučavao kinesku manjinu u gradu. Započeli smo s idejom razmenjivanja beleški s terena, praveći, na taj način, celu stvar kolektivnim, grupnim projektom, ali smo doneli odluku da svako radi svoj posao. I to ne zato što smo se razišli. Slagali smo se prilično dobro, ali smo doneli odluku da svako radi svoj posao, a onda da dođe i priča s drugima. Tako smo i uradili.

Daglas Oliver je trebalo da bude na čelu svega. U poslednjem trenutku, on je rekao da je bolestan i nije mogao da ide. Morali smo da krenemo – otišli smo u Džogdžakartu, veliki grad s dvorom i, uopšte, veliki univerzitetski grad – bez vođe. Ovo je izuzetno ote-

žalo stvari, jer je projekat bio planiran kao kooperativni projekat, ne samo između Harvarda i MIT-a već između Harvard–MIT-a i univerziteta Gadža Mada u Džogdžakarti. Ideja je bila da po jedan indonežanski postdiplomski student bude u paru s jednim mladim Amerikancem. Sve je ovo bilo upravo posle nezavisnosti i Indonežani su bili prilično sumnjičavi. Smatrali su da su prevareni, jer su na njihovoj strani bila tri profesora, a mi nismo imali vođu – niko od nas nije mogao da preuzme vođstvo. Svi smo bili postdiplomci, niko od nas nije bio profesor, a oni su imali tri profesora. I bili su oštri nacionalisti. Tako da je to napravilo veliku tenziju.

Druga stvar koja se desila je ta da nismo znali šta je prethodno dogovoreno. A aranžman je bio da svi idemo gore, u turističku oblast – jedino mesto na centralnoj Javi gde ne gaje pirinač! To je bilo u planinama i trebalo je da svi sedimo tamo, pozivamo ljude i ispitujemo ih, kao što su Holandanci radili. A, naravno, mi smo bili obučeni da radimo i sve ostalo! Tako da smo rekli da ne želimo to da radimo i cela stvar se raspala. Zatim smo Ed, Hili, Don i ja napravili turu po istočnoj Javi i izabrali mesto koje smo konačno želeli da proučavamo. Do tada su Indonežani odlučili da ne žele ništa da imaju s tim, tako da je, kada se Rufus vratio, bilo pitanje da li će se projekat uopšte nastaviti. Zatim je otišao u Džakartu i dobio dvosatno predavanje od ministra za kulturu – ali su nas pustili da radimo. Tako da smo otišli u Pare i radili nezavisno od Gadža Made, mada smo, posle nekog vremena, ponovo uspostavili dobre odnose s njima.

Radili smo dve i po godine u Pareu, zatim smo se vratili i napisali svoje teze. U svim objavljenim stvarima mesto se zvalo Modžokuto, ali ja sada pišem Pare – svi u Indoneziji poznaju to ime. Ljudi iz Parea znaju da smo ga proučavali, imaju knjige u prevedenom obliku i pročitali su ih. Poslednji put kada sam bio tamo, 1986, jedan od mojih starih informanata pregledao je indonežanski prevod socijalne istorije grada koju sam ja pisao (Geertz, 1965). Izmenio sam imena ljudi, kao i grada, ali on je upisao prava imena, to fotokopirao i poslao svima.

RH: Da li ste jednostavno pošli od toga da proučite selo, Hili proučavajući srodstvo, a Vi proučavajući religiju?

KG: Mene je zanimala sociologija religije. Zato nas je Klajd preporučio Oliveru – jer je Hili radila na srodstvu i porodici, a ja sam radio na religiji. Hteli su nekog za te oblasti. Ali ja sam imao – zato što ste morali da imate – predlog teze, hipotezu (u koju ne verujem, nisam ni tada, ali se tako moralo) – testiranje vebervske hipoteze da će jak muslimanski sektor biti funkcionalni ekvivalent protestantima u reformaciji.

Kada sam stigao tamo, zainteresovao sam se za tako mnogo drugih stvari o religiji da nisam mnogo radio to, ali sam, ipak, uradio nešto, i to je ono iz čega su nastali *Torbari i prinčevi* (Geertz, 1963a) – deo o torbarima je, uostalom, pokušaj da se to uradi. Nisam napisao tezu o tome i nisam proveo veći deo vremena radeći na tome, ali sam bio zainteresovan za to. A hipoteza se pokazala, kao i većina hipoteza, pola ispravnom a pola ne. Ali to nije bila prva stvar koju sam napisao. Prva je bila teza o javanskoj religiji, koja je objavljena, u suštini, nepromenjena (Geertz, 1960), osim poslednjeg poglavlja. Proučio sam sve, kao što svi mi radimo i kao što smo naučeni da radimo – to je bio Klajdov stav – ali, trebalo je da ja pišem o religiji, dok je iz Hiline teze proizašla knjiga o javanskoj porodici (H. Geertz, 1961).

RH: *Šta Vas je navelo da napišete “Poljoprivrednu involuciju” (Geertz, 1963b)?*

KG: Kao što sam rekao, dok smo bili odsutni, Centar za međunarodne studije na MIT-u dobio je svoj oblik. Kada sam se vratio, tamo je bilo različitih vrsta ekonomista. Neki od njih su tada počinjali s radom u Indoneziji i dali su mi istraživačku stipendiju druge godine po mom povratku (prve godine sve što sam radio bilo je pisanje teze). Interesovali su me problemi koji su postavljeni u *Poljoprivrednoj involuciji* na lokalnom nivou, u Pareu, jer sam želeo da vidim da li antropologija može da se bavi problemima, od malih do velikih. Ekonomisti su bili zainteresovani za razvoj, kao i ja. Na trenutak sam se okrenuo od religije i napisao *Poljoprivrednu involuciju* tokom te godine, u kojoj sam bio okružen ekonomistima i razmišljao o ekonomskim problemima. Tako da je knjiga o socijalnoj istoriji (Geertz, 1965) jednim delom – bar njena prva polovina – pokušaj da se vratim unazad i vidim kako to funkcioniše i na lokalnom nivou. Zapravo, desilo se obrnutim redosledom. Razradio sam

hipotezu vezanu za Pare, a zatim sam pokušao da iskoristim istorijski i opšti materijal s drugih mesta na Javi da vidim da li mogu da je razradim tako da važi za Javu u celini.

RH: *Pisanje o razvoju je, naravno, u liniji s veberovskim programom.*

KG: Jeste, u to vreme sam još uvek bio pravi “veberovac”.

RH: *Ali, da li ste imali nesuglasice s tim razvojnim ekonomistima?*

KG: Ne lične. Bili su to dobri momci. Sprovali su svoje obrazovanje u javnosti. Prvo su istupili s veoma tehničkim prilazom stvarima. Zatim su iznenada otkrili da, pa, da politika ovde nije ista kao politika kod kuće i da bi trebalo znati nešto o političkom sistemu. A onda su shvatili da je politički sistem uokviren društvom i da je potrebno da znaju nešto o društvu. Tako da su tada postali malo više zainteresovani za naš rad – da tamo negde postoje ideje o kulturi, drugačija viđenja o tome šta se događalo. Bili su prilično otvorenih shvatanja u tom pogledu; skoro da su morali da budu, jer su tamo bili kao savetnici, a tapkali su u mestu dajući savete Sukarnovoj vladi. Bili su često frustrirani “kulturnim stavovima”, koje nisu razumeli – nismo ih ni mi razumeli, ali nismo bili toliko iznenađeni suočavanjem s njima. Dakle, u tom smislu, moja stalna misija bila je da im proširim shvatanja – i da, takođe, učim ekonomiju od njih. Dobro sam se slagao s tim momcima, iako smo imali dosta rasprava. U svakom slučaju, to je vodilo ka *Poljoprivrednoj involuciji* i, kasnije, ka *Socijalnoj istoriji. Torbari i prinčevi* proizašli su iz mojih originalnih gledišta nakon što sam izučio Bali. Napisao sam to nešto kasnije, kada sam bio pri Centru za napredne studije u bihejvioralnim naukama u Paolo Altu.

RH: *Šta ste radili nakon što ste napustili Centar za međunarodne studije?*

KG: Predavao sam godinu dana na Harvardu, jer je Vout bio odsutan godinu dana, pa sam ja predavao njegove kurseve. Onda smo se Hili i ja vratili na Bali. Još uvek sam bio zainteresovan za kulturne dimenzije, ne samo razvoja već svih vrsta društvenih promena. Proučavao sam Javu, koja je izmešana – malo hinduizma, malo budizma, malo islama (ovo su ter-

mini koje iz poštovanja prema Indoneziji ne volim, ali shvatate na šta mislim – to je jedna mešavina). Tako da sam mislio da bi sledeći strateški korak, metodološki, trebalo da bude odlazak na Bali, koji je hinduistički, na četiri meseca, pa odlazak u Minangkabau na zapadnoj Sumatri, koja je islamska i matrilinearna, a zatim odlazak u severne Sulavese, kod Minahasa, gde su hrišćani, da bih imao tu vrstu triangulacije nad celinom problema značaja kulture za razvoj i promenu.

Otišli smo na Bali i proveli četiri meseca tamo, a zatim smo otišli u Minangkabau. Ali, kada smo stigli tamo, izbio je građanski rat i mi smo bili iza linije fronta. Duga je to priča – upravo sam pisao o njoj – ali, ukratko rečeno, odleteli smo preko Sumatre u naftno polje. Naftno polje je bilo osvojeno desantom padobranaca i mi smo se vratili na Bali. Tako da smo, na kraju, proveli godinu dana na Baliju, bez mogućnosti da stignemo do Minahase. U tom smislu, to je bio propali plan, mada mislim da smo imali sreće; ne verujem da bi funkcionisalo. Bilo je nerearno. A i moj posao na Baliju bio bi prilično nepotpun da sam imao samo četiri meseca do povratka.

RH: *Da li je rad na Baliju uključivao novo učenje jezika?*

KG: Ne, nikada nisam baš dobro naučio balinežanski. Radio sam uglavnom na indonežanskom. Znao sam javanski. Tokom perioda u kojem smo osam meseci bili “nasukani” u Džakarti, pre nego što smo otišli u Pare, Hili i ja smo izuzetno intenzivno učili javanski. Do trenutka kada smo stigli u Pare, pričali smo javanski dobro. To nismo uradili pred odlazak na Bali, delimično zato što sam mislio da ćemo tamo provesti samo četiri meseca. Radio sam na indonežanskom dovoljno dobro, mada bih voleo da sam naučio balinežanski. Ali, posle otprilike godinu dana, dosta toga samo dođe, tako da dobiješ neku predstavu o tome šta ljudi govore. U nekoliko slučajeva radio sam na trojni način, s indonežansko-balinežanskim sagovornikom i s jednojezičnim balinežanskim sagovornikom. Znao – probate sve vrste trikova.

Vratio sam se 1958–59. u Centar za napredne studije u bihevioralnim naukama na Stenfordu. U to vreme sam imao posao na Berkliju koji je, pretpostavljam, dogovorio Klajd. Na Berkliju sam bio 1959–1960. Za-

tim sam otišao na Univerzitet Čikago, na deset godina, od 1960. do 1970. godine.

RH: *Zašto ste otišli iz Berklija na Čikago?*

KG: Nisam bio posebno nezadovoljan na Berkliju, mada sam previše radio kao docent. Ali, one godine kada smo bili u Paolo Altu, Edvard Šfils, sociolog, i Dejvid Epter, politički naučnik, planirali su program pod nazivom “Komparativne studije novih nacija” i pitali su me da li sam zainteresovan za to. Znači, sredinom te godine, dok sam bio na Berkliju, dobio sam ponudu da dođem na Čikago, gde prve dve ili tri godine ne bih uopšte predavao – samo bih ponovo radio na istraživanju, što zaista volim. Imao bih pola radnog vremena na Odeljenju za antropologiju, a počeo bih da predajem posle toga. Tako da je to bilo jako privlačno, i zato sam otišao.

Kada pogledate moju karijeru, količina vremena koju sam proveo u potpuno antropološkom okruženju je minorna. To nisu bili Društveni odnosi, a nije ni bila godina u Paolo Altu. Jedino je postojala godina na Berkliju, kada sam zaista bio “utopljen” u antropološkom odeljenju. Ono što nisam voleo kod Berklija je to što je bio toliko ogroman da je antropološko odeljenje bilo veličine Antioha! Nikada nisam imao priliku da vidim nekog drugog. Isto je bilo i na “Komparativnim studijama novih nacija” – Tom Folders je bio na njima, i on je bio antropolog, i Mek Kim Merriot. Ali, tu je bio i profesor prava, Maks Rajnstajn i, naravno, Šils i Epter, Aristid Zolberg i Leonard Bajnder, politikolozi, kao i Heri Džonson, ekonomista koji je tu imao dosta uticaja. Puno sam naučio od njega. On je, na neki način, bio čikaški ekonomista tvrde linije, mada politički nije bio konzervativan kao neki od njih. Ali, bio je veoma moćnog uma – tako da smo imali puno toga da radimo jedan s drugim, kao što sam imao i sa svim ovim ljudima.

Na ovom programu radili smo bez ocenjivanja, ali smo imali stipendiste. Jedna odlična stvar koja se desila te godine dok sam bio na Berkliju jeste ta da sam držao kurs o Indoneziji i iz tog kursa sam stvorio mnogo preobraćenika – Nensi Tener, Džim Sigel, Al Hadson. Nikada nisam bio tako efikasan u pronosjenju reči kao što sam bio te jedne godine. Radio sam veoma naporno, bio sam mlad i pun entuzijazma. Tako da sam, vremenom, doveo neke od ovih ljudi kao

stipendiste na Čikago. Svake godine smo imali pet ili šest stipendista. Imali smo seminar jednom nedeljno i to je vodilo ka knjizi koju sam priredio, *Stara društva i nove države* (Geertz, 1963c).

RH: *Pre nego što Berkli ostane previše za nama – da li ste upoznali Krebera dok ste bili tamo?*

KG: Jesam, upoznao sam ga. Zapravo, čuo sam za njega ranije. Prvi rad koji sam objavio – ne baš prvi, ali prvi u antropološkom časopisu – bio je rad o sahanama u *Američkom antropologu* (Geertz, 1957), i potpuno iznenada dobio sam veoma lepu poruku od njega – negde oko tri reda – u kojoj mi je rekao da je pročitao rad i da mu se veoma svideo. U vreme kada sam stigao tamo, Kreber je, naravno, bio u penziji i živio je u brdima Berklija. Nisam ga mnogo viđao, dok nisam odlučio da odem tamo, i tada me je pozvao da dođem gore i posetim ga. Dugo smo razgovarali o tome zašto odlazim. Rekao je neke cinične stvari o Odeljenju, ali sam ja pokušao da ga ubedim u to da je razlog mog odlaska u prirodi ponude s Čikaga. I on je predavao na Čikagu tokom proleća, dok je vreme bilo lepo, tako da je rekao: “U redu, to za tebe ima smisla.” Bio je to veoma topao razgovor. Video sam ga jednom pre toga, dok sam bio student, kada ga je Klajd doveo na Harvard da održi predavanje. Ali, kada sam stigao na Berkli, bio je prilično daleka figura.

RH: *Da li ste na Berkliju imali puno dodira s Dejvidom Šnajderom?*

KG: Da, jer sam poznao Dejvida s Harvarda. Dejvid je bio u komisiji za moj usmeni ispit, za doktorat. Već smo bili dobri prijatelji. Tako da sam Dejvida često viđao. Osoba koju sam otkrio na Berkliju bio je Tom Folders. Tom i ja smo postali veoma bliski, a Dejvid i ja smo to već bili.

Čikaško iskustvo bilo je izuzetno. Fred Egan bio je blagonakloni šef svega toga – zajedno s Robertom Brejdvudom, Normanom Mek Kvonom, Miltonom Singerom i Solom Teksom. Nikada, tokom celog svog života, nisam video ili upoznao grupu starijih antropologa tako otvorenu prema mlađim antropolozima. Njihov stav je bio: “Okej, hoćete da pravite revoluciju? Pravite je!” Tu je bila grupa mladih ljudi, pored Dejvida, Toma i mene – Mek Kim Meriot, Mening

Neš, Robert Adams, Klark Haul – koji su bili veoma živahni i komunicirali su jedni s drugima. Tako da smo se svake nedelje, oko godinu dana, svi okupljali – stariji i mlađi – i promenili ceo *silabus* odeljenja za antropologiju, celokupan program. Uveli smo osnovne kurseve, koji još uvek tamo postoje. Uveli smo ideju da je istorija antropologije nešto više od onoga što se pojavljuje u *Istoriji etnološke teorije* (Lowie, 1937) – ideju da smo imali i druge prethodnike, pored ljudi koji su se baš nazivali antropolozima. Poenta je bila u tome da su pružili najveću moguću podršku “ludacima” da preuzmu “ludnicu”. Ne samo da su nas pustili da to uradimo već su zaista bili puni entuzijazma po tom pitanju.

RH: *Protiv čega ste pravili revoluciju?*

KG: Bio je to ustaljeni pristup, zasnovan na četiri oblasti, sa zahtevima distribucije – to je bilo prilično čisto antropološki. Da budem pravičan, prostor za nas bio je pripremljen od ljudi poput Singera i Redfilda, koji je već bio pokojan kada sam ja stigao tamo. Fred je bio veoma otvoren, ali je bio u duhu društveno strukturalističke tradicije. Redklif-Braun je bio tamo i njegov uticaj je još uvek bio veoma snažan kada smo se mi tamo našli. I ne mislim da je iko od nas bio preterano oduševljen Redklif-Braunom, društvenom strukturom i tako dalje. Moj utisak je da je, od svih vodećih američkih odeljenja za antropologiju, Čikago bio najviše britanski, najviše društveno-strukturalistički.

RH: *Zašto Redklif-Braun nije bio značajan za Vas? On nije bio izučavan na Harvardu?*

KG: Bio je izučavan na Harvardu – doduše, nekako nemarno, jer ga Klajd nije voleo. Ali, to nije bio razlog zašto mi se nije sviđao. Nije mi se sviđao jer je zastupao tip pozitivističke društvene nauke. Jednostavno, u to nisam verovao. Mislim da su neke stvari kod Redklif-Brauna zanimljive, ali to nije bio moj tip društvene nauke. Milton Singer i ja smo se godinama prijateljski svadali oko ovog. Redklif-Braun, kaže Milton – i mislim da je verovatno u pravu – pokušavao je da uvrsti u antropologiju program racionalističkog empirizma Bertranda Rasela.

Ja sam došao iz nenaučnog “bekgraunda”, i te stvari nikada nisu uticale na mene. Smatrao sam britansku tradiciju ograničavajućom – i još uvek je smatram.

RH: *Dakle, Vebera ste izučavali na postdiplomskim studijama?*

KG: Da, Talkot Parsons ga je predavao. U “Strukturi društvene akcije” (Parsons, 1937) prvi put sam otkrio Vebera.

RH: *Da li je i Dirkem bio izučavan?*

KG: Naravno, opet zbog *Strukture društvene akcije*. Klajd je uvek govorio da je glavni doprinos Redklif-Brauna antropologiji to što je mogao da čita francuski; u prevodu, sve je ukrao od Dirkema. To je malo nepravedno. Ali, neki ljudi među studentima Društvenih odnosa – posebno ljudi iz Pibodija – bili su opčinjeni Redklif-Braunom. Tako da se sećam diskusija, čak i tada, o tome da li je to nauka budućnosti – znate, njegova čuvena izjava da je društvena struktura realna koliko i morska školjka, i takve vrste stvari. To je mentalitet koji se meni ne dopada! Neki od studenata na Harvardu, koji su bili “redklif-braunovci”, išli su na osnovne studije na Čikago. Čikago je bio glavno disperzivno mesto za britansku socijalnu antropologiju – i Fredova odlična knjiga, *Društvena organizacija zapadnih Puebla* (Eggan, 1950), generalno ju je unapredila u struci.

RH: *Dejvid Šnajder mi je jednom rekao da je u njegovim mladim godinama naučna pozicija bila prilično tiranska – to je moja reč – po pitanju moći.*

KG: Na kojim mestima?

RH: *Verujem da je mislio uopšteno.*

KG: Mislim da verovatno jeste. Možda ne “tiranska”, ali je san bio veoma živ – čak i o Talkotu Parsonsu, koji je trebalo da bude novi Njutn društvenih nauka. S Talkotom sam se veoma dobro slagao – on me je jednostavno apsorbovao negde u sistem, čak sam predavao i jedan kurs s njim. I mnogo mi se dopao. Ali, nikada me to nije osvojilo i nikada me nisu naterali da prihvatim. Ta stvar s naukom takođe je postojala, u drugačijoj verziji, i kod Homansa. I ja sam uzimao kurseve kod njega i pisao radove koji su napadali njegovu poziciju, i to je za njega bilo u redu. Tako da nije bilo “tiransko”, ali je bilo veoma živo. Imali smo izbora. Nisam osećao da nemam izbora, ali sam osećao da moram da se borim protiv toga. Tada nije postojalo toliko modela da se sledi kao što ih ima

danas. Čak sam u to vreme osećao da možda ima nečeg u tome, da bismo možda mogli da izgradimo nauku o društvu. Nikada me to nije “kupilo”, pozabavio sam se tom idejom – čak sam s vremena na vreme pokušao to da napravim s Homansovim i Parsonsovim sistemima, ali sam odustao jer je to bio nemoguć posao, bar za mene.

I kod Harvarda i kod Čikaga, ono što pamtim jeste njihova otvorenost. Izvukao sam se nedirnut! Nisam bio pod pritiskom da se uklopim u postojeće kalupe, u kojima nisam želeo da budem, i bilo mi je dozvoljeno da radim, manje-više, ono šta sam želeo da radim i da to što radim ima neki opipljivi rezultat. Kada pitate protiv čega smo se pobunili – teško je pričati o pobuni *protiv* nečega dok su ljudi koji su navodno bili čuvari ortodoksne misli pružali takvu podršku!

Konferencija u Kembridžu bila je glavna prelazna tačka. Sada mi se vraća u sećanje koliko su Britanci predstavljali staru gardu – posebno Fred. On je bio baš taj američki antropolog koga su svi Britanci voleli, jer su osećali da je prenosio njihovu poruku ovde. Tako da su on i Maks Glakman organizovali to ogromno samitno okupljanje u leto 1963. (Konferencija o novim pristupima u socijalnoj antropologiji, Džizus koledž, Kembridž, 24–30. juni). Dovedi su sve tipove američkih i britanskih antropologa, zajedno na jedno mesto (Konferencija o novim pristupima u socijalnoj antropologiji 1965a, b; 1966a, b). S američke strane tu su bili: Maršal Salins, Erik Volf, Tom Folders, Dejvid Šnajder, Mel Spiro i drugi. S britanske strane bili su: Majkl Benton, Glakman, Mejer Fortis i drugi. Svi smo priložili radove; bio je tu Dejvidov rad, “Neke zbrke u modelima” (Schneider, 1965), moj, “Religija kao kulturni sistem” (Geertz, 1966), kao i mnogi drugi. To je bilo prvi put da je zaista postojala takva vrsta interakcije između nas i njih. Bilo je malo tenzije – ali je više tenzije bilo između Oksforda i Kembridža! E-P. (E. E. Evans-Pričard) je bio naduren, i ljudi s Oksforda nisu mnogo učestvovali. Kako god, bila je to veoma dobra konferencija. Uspeo sam da opasno iznerviram Maksa Glakmana onim što sam rekao, ali opet, Fred je posredovao u izgladivanju. Mislim da su ti članci – te četiri knjige – bili prilično značajni. Srušili su oštru podelu između britanske socijalne antropologije i američke kulturne antropologije.

RH: *Da li ste na Čikagu, Vi i kolege s kojima ste bili bliski, imali svest o razvoju nove ili obnovljene simboličke antropologije?*

KG: Mislim da su prvi ljudi koji su je tako nazvali bili oni spolja, ali smo mi počeli da je usvajamo. Način na koji smo u to vreme uglavnom mislili o njoj nalazili smo, opet, u pojmovima opozicije kulturna/društvena struktura. Hteli smo da kulturu, kako god definisanu, vratimo u priču. Imali smo drugačija shvatanja o tome šta kultura znači, ali nam je to bilo zajedničko – zaista smo snažno osećali da treba oživeti kulturnu dimenziju stvari.

RH: *Odakle su ljudi dobijali svoje ideje o kulturi? Na primer, da li ste je Vi dobili od Vebera?*

KG: I od Talkota i od Klajda.

RH: *Da li je bilo ljudi koji su bili “čisti boasovci”?*

KG: Ne.

RH: *Kako se Rut Benedikt uklapa u sve ovo?*

KG: Benedikt je bila bitna za Dejvida, a i za mene, ali ne verujem da je i za bilo kog drugog. Tom Folers je bio veoma “veberovski” orijentisan. Bio je povezan s Rajnhardom Bendiksom na Berkliju, ali je već “imao” Vebera dok je bio na Čikagu, kod ljudi poput Frenka Najta. A i povezivao je više stvari, jer je u Ugandi radio s Odri Ričards. Znači, bio je veoma povezan s britanskom antropologijom, više nego mi ostali – pozitivnije naklonjen njoj, ali je želeo da je revidira i kulturalizuje. Ali, ono što nije istina jeste da smo seli i rekli: “Hajde da stvorimo simboličku antropologiju.” I ne treba potcenjivati moć organizovanja i predavanja osnovnih kurseva. Jedan se zvao “Ljudska karijera” i bavio se fizičkom antropologijom i arheologijom. Zatim je postojala sociokulturna-cum-psihološka strana toga koja se zvala “Sistemi”. To je bilo Parsonsovo poimanje sistema. Dosta smo diskutovali o kursevima tokom nekoliko godina. Jednom kada smo ih postavili – što je bilo prilično brzo – i počeli da ih održavamo, počeli smo i da razmišljamo o studentima, te da osmišljavamo ispite u odnosu na njih – verujem da je to formiralo svet diskursa. Ali nije formiralo školu.

RH: *Uvek sam sebe doživljavao kao simboličkog ili interpretativnog antropologa, ali sam se snažno identifi-*

kovao s boasovskom tradicijom. Lako je videti vezu između Vebera i “boasovaca” – i Veber i Boas dolaze iz nemačkog historicizma. Ali, dok pričate priču o pokušajima da se revitalizuje pojam kulture, osim što donekle posvećujete pažnju Rut Benedikt, boasovska tradicija deluje kao da nije prisutna.

KG: Postojala je druga figura kojoj smo svi posvećivali dosta pažnje – i to dolazi od Klajda i njegovog viđenja stvari – a to je Sapir. Sapir je bio značajan za sve nas. To je bilo kada je objavljena Sapirova knjiga (Mandelbaum, 1949) – dok sam bio na Harvardu. I to je, zapravo, bila veza između stare i nove garde, jer je on bio bitan i za Freda i za Milтона. Ponekad je teško citirati Sapira, jer je njegov uticaj bio veoma difuzan i esejistički, ali on je bio veoma bitan. Benedikt je bila donekle važna. Kreber je imao manjeg uticaja. Ali, za čistu liniju boasovske tradicije smatralo se da je nedovoljno teorijska – mada sada počinjem da mislim da Boas nije bio baš tako loš, kao što sam tada mislio (mi smo bili, ako ništa drugo, previše teoretični, posebno oni među nama koji su došli s Harvarda). Slika o Boasu podsećala je na predstavu o nekome ko sakuplja riblje recepte. Postojao je osećaj da je Boas imao dobre namere, ali da nije mnogo razmišljao.

RH: *Šta je s Margaret Mid?*

KG: Ne, Mid nije bila mnogo važna. Meni je kasnije postala značajna zbog Balija, i još uvek osećam toplinu prema njoj. Bila je čitana – svi su bili čitani – ali nije bila bitna. Kada pričate o nemačkom historicizmu, jedna od stvari koju sam pokušao da uradim kada sam počeo da predajem deo o istoriji antropologije, u okviru osnovnog kursa, bila je vezana za ono što je Džordž Stoking radio – govorio da treba da obratimo pažnju na nemački historicizam, a ne samo na britanske utilitariste. Tako da sam počeo s Herderom. Uradio sam seriju od sedam ili osam predavanja koja su davala drugačiju genealogiju, napadajući dve ideje: prvo, ideju da antropologija uglavnom dolazi od britanskih utilitarista, što mislim da nije slučaj – ili, bar, nije moj slučaj – možda je to tačno za britansku socijalnu antropologiju; i drugo, poimanje da su jedini prethodnici antropologa drugi antropolozi. Želeo sam da završim s obe ove ideje. Tako da sam predavao Herdera, Humbolta, Diltaja, prolazeći kroz celu tu tradiciju koja je u to vreme bila nepoznata, ameri-

čkim antropolozima svakako, a verovatno i uopšte. A ja sam se pojavio iz filozofskog “bekgranda” i znao sam o nemačkom historicizmu, idealizmu i neokantovskom pokretu. Kao i Kreber – tako da je određeni uticaj dolazio i od Krebera.

RH: *Kakav je bio uticaj Levi-Strosa na Čikagu? Ja sam studirao na Kolumbiji između 1968. i 1972. i sećam se da je rad Levi-Strosa prouzrokovao ogromno komešanje u to vreme.*

KG: Tako je bilo i na Harvardu. Klajd je bio jedan od prvih koji su upoznali njega i njegov rad – upoznao ga je tokom rata. A Šnajder i Homans su bili veoma zainteresovani za njega – napisali su knjigu (Homans i Schneider, 1955) koja je dovela do te čuvene rasprave s Nidamom (Needham, 1962). Bio sam na seminaru iz kojeg se to, manje-više, “izleglo”. Ali se ne sećam da je bilo previše uzbuđenja oko Levi-Strosa. Pretpostavljam da je većina nas želela da ide drugim putem. Svi smo ga čitali i znali za njega, ali ne mogu da se setim nijednog jakog “levi-strosovca” na Čikagu u to vreme. Kasnije, došao je Nur Jalman i on je bio zainteresovan za Levi-Strosa i Dimona.

RH: *Interesantno je da postoji ponovno otkrivanje simboličke antropologije zasnovane na Veberu od nekih “boasovaca”, npr. Talkota Parsonsa – zar tu ne bi trebalo da se uklapa i Levi-Strosovo interesovanje za mit?*

KG: Interesovanje za mit došlo je kasnije. *Totemizam* (Levi-Strauss, 1963) je imao nekog efekta, ali tokom većeg dela vremena koje sam proveo na Čikagu, Levi-Stros je bio poznat po svom radu o srodstvu. *Divlja misao* (Levi-Strauss, 1962) je bila zbunjujuća – ljudima je trebalo nekoliko godina da je shvate. Moje suprotstavljanje Levi-Strosu jeste moje generalno suprotstavljanje racionalizmu, ali i dalje mislim da je on uradio verovatno više nego iko drugi u cilju da posao kojim se bavimo učini mogućim. Znači, u tom smislu, on je deo toga – iako možda ne bi želeo da bude. Ali, istorijski gledano, na Čikagu ne mislim da je bio značajan. Možda je bio nakon što sam otišao.

RH: *Može li da se kaže na ovaj način – da je “otvorio” antropologiju tako što je ponudio glavnu alternativu britanskoj teoriji?*

KG: Mislim da je to tačno. Glavna pozitivna stvar koju imam da kažem o njemu – a imam mnogo toga

pozitivnog da kažem o njemu – jeste ta da je učinio da se desi ono što sam želeo da se desi. Napravio je od antropologije intelektualnu disciplinu. Učinio ju je teorijskom, intelektualnom, filozofskom; doveo ju je u vezu s opštim intelektualnim strujama u svetu. Izvukao ju je iz kalupa. Izvukao ju je iz empiricističkog sakupljanja podataka i uveo notu francuske intelektualnosti – intelektualnosti uopšte – u nju. I to je, mislim, glavni doprinos. Od tada, od Levi-Strosa antropolozi su shvatili da je važna pretpostavka razmišljanje. Ranije, to zaista nije bio slučaj. Ne kažem da niko od njih nije mislio – ali da je to bila zahtevna intelektualna disciplina, da je imala široke veze, da je njen *rayonnement* bio ogroman – sve to dolazi od Levi-Strosa, koliko i od bilo koje druge pojedinačne figure. Da li mu se sviđa šta je uradio je drugo pitanje!

Levi-Stros je dobio počasnu diplomu baš pre nego što sam napustio Čikago. Bio sam delegiran da napišem obrazloženje. Čekao sam ga na aerodromu s Freedom. To je bio prvi put da sam ga sreo. Seli smo i dugo vremena razgovarali. Ja sam u to vreme upravo bio napisao “Cerebralnog divljaka” (Geertz, 1967), i bio sam prilično nervozan jer, u celini, to nije bio pohvalan članak. On je bio veoma srdačan. Pričali smo o raznim stvarima. To je bilo vreme nakon prolaska ciklona i prva stvar koju me je pitao, kada je sišao s aviona, bila je iz kog pravca je došao vetar, jer je to imalo nekakve veze s Odžibvama – bilo je veoma zabavno. Ali ništa nije rekao za moj rad. Onda je, na samom kraju našeg tročasovnog razgovora, rekao: “Pročitao sam Vaš rad u *Inkaunteru*.” A ja sam rekao nešto kao: “Da?” I on je rekao: “Veoma zanimljivo – pomalo opako, ali zanimljivo”, i ostavio se teme. Dakle, bio je veoma fin.

RH: *U to vreme počeli ste da radite u Maroku. Kako ste to odlučili?*

KG: Indonezija je “eksplodirala” 1965. Tamo su bili masakri. Do tada sam već imao dvoje male dece. Već 1963. bilo je loše u Indoneziji, pa sam doneo odluku da se neko vreme neću tamo vraćati. Razmišljao sam da na neko vreme odem u Bengal, što bi bilo čak i gore! Hteo sam da radim na obe strane – u pakistanskom Bengalu i u indijskom Bengalu – na moj uobičajen način nekontrolisanog poređenja. Tako da sam neko vreme učio bengalski.

Ali, dok sam bio na čuvenom skupu u Kembridžu, rekao sam nekome: “Zaista bih voleo da nađem mesto koje bi podsećalo na Indoneziju.” Takođe sam želeo da pronađem dva mesta – ako završite samo u jednoj zemlji, dobijete onu vrstu suženog vidika kakvu nisam želeo. I, kao što rekoh, poigravao sam se idejom o Bengalju, ali ni tamo nisam želeo da idem, jer sam shvatio da to ne bi bilo dobro za moju decu. Tako da sam sve ovo ispričao nekome – nekome na konferenciji u Kembridžu, ali ni po cenu života ne mogu da se setim kome. I ko god da je to bio, rekao mi je: “Treba da ideš u Maroko. Politički je miran – autoritaran, ali miran. Prihvatljivo je zdrav – “suv” je. Muslimanski je – drugi kraj islamskog sveta, i možeš da ga uporediš s Indonezijom.” Tada sam shvatio da je to upravo ono što sam želeo da radim! Tako da sam, čim se ova samitna konferencija završila, uzeo slobodno i, umesto da odem kući, otišao sam u Rabat. Uzeo sam “pežo”, “na lizing”, i prešao celu zemlju – što može da se radi u Maroku – vozeći 90 milja na sat, za otprilike mesec dana ili šest nedelja, kroz skoro svaki mali grad. Hteo sam da pronađem drugi mali grad za poređenje s indonežanskim mestom.

I konačno sam za rad izabrao Sefru. Bio sam siguran u to. Vratio sam se i rekao Hili: “Ovo je odlična ideja za nas”, i ona se složila.

Učio sam klasični arapski na Čikagu, dok sam predavao. Takođe, u “biznis školi” bili su neki Marokanci koji su učili statistiku, a od kojih smo mi naučili svakodnevnji arapski. Onda smo otišli i proveli šest meseci u Rabatu, učeći arapski na isti način na koji smo naučili indonežanski u Džakarti – s istim indonežanskim šematskim rečenicama. Radili smo po smenama sa studentima, tako da smo učili od jutra do večeri. To je veoma dobar način da se nauči jezik.

Onda smo se vratili. Nisam hteo opet da isprobavam tip grupnog projekta kakav smo imali u Indoneziji. Imao sam drugačiju ideju u glavi, nešto poput lančanog pisma: Hili i ja smo krenuli prvi; onda je Leri Rozen došao oko dva meseca pre našeg odlaska, a mi smo se ponovo vratili mesec ili dva pre njegovog odlaska, i onda smo mi ostali još godinu dana; boravak Pola Rabinoua se preklopio s našim, a zatim i Toma Dičtera. Tako da je mesto bilo uvek “pokriveno” – Hili i ja smo išli, ja mislim, tri puta, a ja sam se još

jednom vratio pre par godina. Od otprilike 1965. do ranih sedamdesetih godina, tamo je skoro sve vreme bio neko od nas. Kao i ranije, nismo radili grupno, svako je radio svoj posao. Tako da je to bila drugačija vrsta kolektiva. Nikada nas tamo nije bilo više od dvoje ili troje u isto vreme, a veći deo vremena tamo je bila samo po jedna osoba. I Dejl Ejkelman je došao. On nije radio u Sefruu. Bio je čovek s Čikaga koji je pokušao da uđe u Siriju ili Irak, i nije uspeo, tako da je došao u Maroko. Video sam ga, a zatim je otišao u drugi grad. Znači, tu je bila vrsta odnosa student – nastavni kadar.

RH: *Koji su Vas problemi zaokupljali u marokanskom radu? Kako ste mu pristupili?*

KG: Bio sam okupiran idejom o dva kraja islamskog sveta – razlikom između jednog društva, koje je hiljadu godina bilo indijsko, a zatim postalo muslimansko, i drugog, koje je skoro od početka bilo muslimansko. To je bila početna problematika svega toga koja je dovela do *Posmatranog islama* (Geertz, 1968), koji sam prezentovao kao predavanje na Jejlu. Takođe, to je bilo drugo mesto i želeo sam da uporedim – da u Maroku proučim iste vrste stvari koje sam proučavao na Javi i Baliju. Tako da sam ponovo radio “na tržištu” – to je verovatno bilo najodrživije istraživanje koje sam obavio tamo – Hili je opet radila na srodstvu, a takođe sam radio ponovo i na religiji i ekonomiji. Komparativni ugao posmatranja mi je od samog početka bio u glavi i knjiga na kojoj danas radim jeste pregled tog poređenja.

RH: *Zašto ste 1970. napustili Čikago?*

KG: Bio mi je ponuđen posao ovde na Institutu (za napredne studije) dve godine pre toga, koji sam odbio jer mi se Čikago mnogo više svidao. Ali, na kraju, bio sam u Maroku i pisao sam Karlu Kajsenu – ekonomisti, sada na MIT-u, koji je u to vreme bio direktor i koji mi je dao tu ponudu – spomenuvši mu da se ponekad pitam da li sam doneo pravu odluku. Odgovorio mi je tako što mi je ponovo ponudio posao. Bila je to previše dobra prilika da bi se odbila. Od mene je traženo da osnujem Školu društvenih nauka – bio bih glavna osoba u njoj – i da je oblikujem manje-više prema svojim ciljevima. Prvenstveno bih se bavio istraživanjem, koje zaista volim. Kao što sam rekao, zaista sam želeo da ostanem na Čikagu i dono-

šenje te odluke bila je prava agonija. Ali, imao sam već dosta materijala o Maroku. I da sam se ponovo vratio da predajem, prošle bi godine pre nego što bih uspeo to da završim. To sam uspeo kada sam došao ovde. Ali, nije se toliko radilo o tome – samo jednom u životu se desi, ako se ikada i desi, da vam se otvori mogućnost da nešto uradite i da se to i dogodi. Tako da sam, ipak, došao, i uz mnogo rada – to sada postoji!

RH: Kažite mi nešto o programu koji ste napravili ovde.

KG: Institut čine četiri škole – matematike, fizike, istorijskih studija i društvenih nauka. Škola društvenih nauka ne može da predstavlja sve društvene nauke – mi to i ne moramo. Primenili smo vrstu pristupa koja je proizašla iz Čikaga a koja je bila široko interpretativna. Prva osoba koju sam nominovao bio je Bob Bela, ali došlo je do velike borbe – neki ljudi odavde bili su veoma neprijateljski raspoloženi prema društvenoj nauci. Kajzen ju je ipak uveo, uprkos tome što su oni bolje rasuđivali. Nešto od te tenzije i dalje opstaje, mada nije loše s obzirom na to kako je bilo. Mi smo prevladali i Bela je postavljen, ali nije ostao – vratio se na Berkli. Zatim je došao Albert Heršman. On i ja smo doveli Majkla Valzera, i zatim smo se nas trojica dogovorili oko Džoan Skot. Trebalo je da obavimo još jedno postavljenje.

Rano smo odlučili da ovde nećemo pokušavati da kopiramo društvene nauke u malom. Radije ćemo pokušati da krenemo, donekle, pravolinijskim putem i napravimo školu interpretativnih društvenih nauka – što, opet, nije bila škola, jer smo radili prilično drugačije stvari i nismo se svi slagali po pitanju svega. Takođe, svake godine pozivamo stipendiste. Kada napravite mesto poput ovog, možete imati, na primer, Levi-Strosa u jednoj kancelariji, Keneta Eroua u susednoj kancelariji i nekog drugog “poluboga” u sledećoj – koji nemaju mnogo toga da kažu jedan drugom. I ja sam odlučio da ne uradim tako, već da imam ljude na različitim nivoima postignuća. Imamo samo petnaestoro ili dvadesetoro ljudi na godini, tako da pokušavamo da tome damo neku formu na taj način što ćemo imati ljude koji će raditi u sličnim oblastima. Svake godine imamo temu, koju zadajemo oko polovini onih koji dođu, direktno ih uključujući u rad, i imamo regularne seminare tokom svake godine. To je ono što se ovde dešava.

RH: *Možete li da prokomentarišete razvoj antropologije u poslednje dve decenije? Moje mišljenje je da je simbolička ili interpretativna antropologija, koja je proizašla iz Čikaga, postala, u određenoj meri, do sredine 1970-ih možda ne dominantna u američkoj antropologiji, ali svakako dobro afirmisana. Tako da u 1980-im godinama ne srećemo toliko kritiku simboličke antropologije, koliko mnoštvo novih pravaca koji potiču od nje.*

KG: U pravu ste da se razvoj desio, mada ne vidim taj prelaz tako oštrim. Džordž Markus je bio ovde u vreme kada je započeto nešto od novog načina rada. Počinjao sam da razmišljam o pisanju *Poslova i života* (Geertz, 1988), i pozvao sam Markusa od 1982. do 1983. godine, jer je bio zainteresovan za takvu vrstu stvari. Napisao je, doduše još nije bio objavio, rad o Bejtsonu (Marcus, 1985). Te godine smo dosta razgovarali o takvim pitanjima. Džejms Kliford je malo drugačiji, s obzirom na to da je došao s načinom posmatranja istorije i književnosti iz perspektive Harvarda. Poznao sam ga pre nego što je izašla njegova knjiga o (Morisu) Lenardu (Clifford, 1982) – knjiga koja nije bila toliko originalna kao što sam mislio da će biti. Bila je to dobra studija, ali nije postojalo ništa divlje avanturističko u njoj. Ali, od tada je počeo da piše veoma interesantne stvari, s tačke gledišta jednog nepraktičara – što mislim da je dobro. Ne volim praktičarsku istoriju, jer ima tendenciju da bude vi-govska. Mislim da je nepraktičarska istorija veoma važna za antropologiju, a obojica, i Džordž i Kliford, bave se njom na prilično različite načine.

Što se tiče nedavnog “otvaranja” antropologije, rekao bih nešto poput onog što Vam je Dejvid Šnajder rekao: ono što vi, mladi momci, ne razumete jeste koliko je antropologija bila hermetična. “Hermetična” nije baš prava reč, ali antropolozi su čitali druge antropologe i bilo je potrebno izboriti se za to da se ove “kolateralne” figure – Riker, Kasirer, Langer – “čitaju”. Drugi su čitali neke druge – čak i Vebera! To nije bilo lako u to vreme. Postojao je veliki otpor. Antropolozi su čitali one poput Boasa, Krebera i Lo-ujja! Sada je sve otvorenije.

RH: *Boasovci – posebno Benedikt i Sapir – nisu čitali samo antropologe.*

KG: Ne, ali to je bilo ono što se dešavalo, počevši od njih. A Sapir je, za većinu, bio skoro na granici. Nije

bio na Harvardu, zato što ga je Klajd voleo – a i Klajd je došao sa strane klasika, tako da je bio malo drugačiji. Ali, suština stvari je da su u to vreme antropolozi čitali one koji su bili antropolozi. Ideja da treba čitati filozofe, da je Vitgenštajn imao da kaže nešto za šta bi antropolozi mogli da budu zainteresovani, bila bi vrlo čudna. Danas je, naravno, skoro potpuno suprotno. I to je ono što se desilo 1980-ih – ranije je “otvaranje” bilo isplativo, pa ste dobili uticaj socijalnog konstruktivizma, dekonstruktivizma, postmodernizma, Fukoa, i svega toga. To je ono što je vodilo ka određenoj nestabilnosti koja je sada prisutna. Ali, pošto sam proveo veći deo svog života pokušavajući da izazovem tu nesigurnost i nestabilnost, teško da mogu da se žalim! Ne želim da kažem da je to plod mog sopstvenog razmišljanja, ali deo tog pokreta jeste da se od antropologije napravi šira intelektualna disciplina.

Uvek su postojali neki uticaji spolja – Frojd je, na primer, uvek bio moguć. Bilo je i nekoliko drugih. Ali, bilo je veoma teško ubediti ljude da čitaju – na stranu Frojda – nekoga ko je izvan oblasti antropologije. Čak su se i Frojdu prilično dobro opirali na većini mesta. Nisu čitali filozofe. Svakako nisu čitali književne kritičare – to je bilo apsurdno u to vreme. Pokušavao sam da im kažem da treba to da rade. Bio sam zainteresovan za Keneta Berka još od kako sam bio na koledžu, jer sam studirao engleski – i pokušavao sam da objasnim: “Ovaj čovek ima nešto da kaže.” Moram da kažem, Talkot se zainteresovao za Berka, ali je bilo veoma teško da se to isto postigne u antropologiji. Antropologija je oduvek imala strahove od gubitka identiteta, tako da, na kraju, kao disciplinu dobijete ovakvu ideologiju antropologije.

RH: *Da li su ti strahovi veći od onih u drugim disciplinama?*

KG: Da, jer antropologija nema sopstvenu intelektualnu tradiciju. Siguran sam da su Vas hiljadu puta pitali: “Kako se antropologija razlikuje od sociologije?” I ta situacija vezana za četiri oblasti pravi celu stvar nekom vrstom “holding kompanije”, za početak. Ideja o četiri oblasti pomalo je mit, a mitovi zahtevaju da budu podržani, jer nove činjenice stalno provlajuju. Takođe, zastupljena je i mnogostrukost onog čime se ljudi bave. Ali ja sam pre za gubitak identi-

teta! S vremena na vreme vidite nekog ko želi da vas ponovo sve okupi, ali ja sam okoreli pluralista i ne mislim da je to dobra ideja.

RH: *Da li trenutni trend ugrožava institucionalizaciju antropologije? Da li će odeljenja za antropologiju postojati narednih 50 godina?*

KG: Mislim da će na duge staze to ugroziti neke stvari koje su držale antropologiju jedinstvenu. Mislim da je ideja o četiri oblasti pod velikim pritiskom. Biološki antropolozi – arheolozi – su ljudi koji žele da se povežu s drugim stvarima. Neki ljudi zaista žele da se povežu s biologijom, arheologijom, ili lingvistikom, ali drugi žele da se povežu s nečim drugim – književnošću, ili istorijom. Ta “holding kompanija” je, svakako, oslabila, kao što sam napisao pre par godina (Geertz, 1985). Sada ima više odeljenja koja ideju o četiri oblasti podržavaju samo na rečima. Čak i tamo gde to postoji, malo je nerealno – to su samo četiri mala odeljenja unutar jednog većeg.

Druga stvar se tiče toga da smo mi prvobitno proučavali “primitivne” ljude. To više nije slučaj, ne samo zato što ih nema već i zato što postoji pomeranje ka složenim društvima. Studija o Javi bila je jedna od prvih ove vrste. Mi izučavamo složena društva, modernizovana društva, tako da je taj deo identiteta izgubljen – slika Trobrijanda nije više upotrebljiva. Većina antropologa radi na drugim mestima – u Americi, Evropi, Indiji, Kini, Japanu. Uvek smo delimično tako radili, ali sada je to postao dominantni model.

Znači, s tim je gotovo. A tu je i deljenje intelektualnih linija. Pričati o paradigmi celokupne antropologije deluje mi kao šala – a i ne mislim da bi to bila dobra ideja. Dakle, šta je budućnost institucionalizacije antropologije? Ne mislim da je antropologija pred neposrednom opasnošću da nestane iz nastavnog programa.

Ali, ako govorimo o 50 godina, ili 75, mislim da će antropologija evoluirati u nešto drugačije – studije kulture ili nešto drugo – u neku drugu vrstu specijalnosti – na isti način na koji je filologija evoluirala. Postojalo je vreme kada je filologija bila glavna kategorija pod koju se vodila istorija književnosti. Podelila se – njeni potomci su engleski jezik i komparativna književnost, kao i neki delovi lingvistike. Ali više nema baš mnogo odeljenja za filologiju. Čak nije ni

puno preostalo od discipline zvane filologija. Drugi način da se ovo kaže jeste da će antropologija imati neku vrstu statusa koju ima biologija. Ona pokriva sve, ali prave discipline koje će se izučavati biće više specifične. Ne znam da li je to ono što će se desiti antropologiji – u svakom slučaju, ne volim da predviđam budućnost! Ali, ona se već izmenila do neprepoznatljivosti. Jednostavno, više nije onakva kakva je bila, na primer, u vreme održavanja Samitne konferencije. Znači, da li će 2050. postojati ili ne odeljenja za antropologiju, to ne znam, ali ako će ih biti, neće izgledati kao današnja. Moja pretpostavka je da se neće ni zvati odeljenjima za antropologiju, mada je inercija akademske nomenklature velika. Ali, analogija s filologijom deluje mi ispravno. A filologija i dalje postoji! Dala je izuzetan doprinos – nije izgubila sebe! Čak dolazi i do povratka na neka pitanja koja je postavljala. Ali, ona se pojavljuju u komparativnoj književnosti, u filozofiji, u lingvistici, u teoriji književnosti.

RH: *Na čemu sada radite?*

KG: Oblikujem neka predavanja, koja sam nedavno održao, u knjigu koja se zove *Nakon činjenice*. To je pokušaj da govorim kroz marokansko-indonežansko poređenje o sadašnjem stanju antropologije, o tome šta je antropološko objašnjenje, šta je etnografija, šta je kultura. To je serija poglavlja s naslovima od po jedne reči – “Gradovi”, “Zemlje”, “Kulture”, “Hegemonije”, “Discipline”. To je pokušaj da kažem šta mislim o antropologiji danas, ne apstraktno, već kroz rad koji sam obavio. Nadam se da ću u ovoj knjizi postaviti sva pitanja kojih mogu da se setim, a koja su mi važna u antropologiji. To nije autobiografska knjiga i nisu memoari, ali je autorefleksivna, zato što govorim o svojim istraživačkim iskustvima. Govorim u prvom licu. To je “situirani posmatrač” Renata Rosalda. Pokušavam da situiram sebe, da istoricizujem sebe.

RH: *Šta mislite o celokupnom nedavnom radu o “objektiviziranoj” kulturi, izložbama, muzejima i tako dalje?*

KG: Mislim da je to interesantno. Prošle godine sam govorio u Američkom prirodnjačkom muzeju u Njujorku o Indonežanskom festivalu umetnosti. U tom kontekstu, zainteresovan sam za prelaz od vremena u kojem je kultura bila aproprisana i donošena ovde, do

danas, kada biva distribuirana. Festival je, u suštini, indonežanski poduhvat. Ja sam zainteresovan za njegovu vezu s unutrašnjim indonežanskim borbama za identitet, među grupama u Indoneziji. Razmišljam o njemu kao nasledniku sajмова i izložbi, ali drugačijeg tonaliteta.

RH: Zainteresovao sam se za ta pitanja jer sam, radeći u Kvebeku, primetio da, pošto su stanovnici Kvebeka bili zainteresovani za to šta je njihova kultura i pisali o tome društveno-naučnim terminima, jednostavan pokušaj da se govori o “kulturi” nije više bio dovoljan – jer su oni sami to radili, koristeći iste koncepte! Eto, tako sam ušao u to i nikada nisam izašao na kraj s tim. Možda bi mi bilo drugačije da sam radio u “ne-zapadnim” mestima. Ali ceo svet je opčinjen ovom ideologijom kulture.

KG: To je stvar autorepresentacije. Ono što mi je zanimljivo kod Indonezije jeste unutrašnja borba oko autorepresentacije. Postoje tri osnovne tematske podele. Jedna je Java protiv Spoljnih ostrva. Dve trećine ljudi živi na Javi i postoji velika ogorčenost stanovnika Spoljnih ostrva prema Javi, jer je to država pod dominacijom Jave. To je jedna podela koja se iskazuje na festivalskim izložbama. Druga opozicija je visoka/niska kultura – oni koji misle da su indijska umetnost i Borobodur, ono što treba da bude predstavljeno, protiv onih koji misle da bi to trebalo da budu predmeti za domaćinstvo, tkanine, štitnici za penis, šta god. Treća je moderno/tradicionalno – ljudi koji kažu: “Borobodur nema ništa s nama, mi hoćemo da budemo slikari kao bilo koji drugi slikari”; moderno pozorište, moderno pisanje, protiv tradicionalnih stvari. Tu dolazi “primitivizam” – ne žele da se o njima razmišlja kao o plemenskom društvu, tako da su nesrećni zbog “tribalne” umetnosti.

Te tri ose – oko kojih su se odigrale stvari u indonežanskoj kulturnoj politici i u realnoj indonežanskoj politici – prepliću se i preklapaju, a ti reprezentacijski konflikti reflektuju se na izložbama. U svim predstavljanjima, i u štampi i od samih ljudi, postoji želja da ih drugi razumeju kao “pravu Indoneziju”. Ovo je problem autentičnosti. A ja to preispitujem. To nije baš moguće. Jasno je da ne postoji mogućnost da neko ko šeta muzejom u nedeljno popodne reaguje na javanske slike na način na koji Javanci reaguju. To

je ludilo! Nemoguće je da se to desi. Nisam siguran da ćete ikada osetiti javansku reakciju na javansku umetnost ako niste Javanac – možda možete, ako provedete deset godina tamo, ali sigurno ne možete gledanjem *wayang* predstave. Zatim, radi se i o napomenama i pokušaju da se shvati kako da se realne stvari prenesu. Postoji velika briga vezana za to.

RH: *Pisali ste opširno o drugim konceptima sopstva, ličnosti. Pre nekoliko minuta ste upotrebili izraz “autoreprezentacija”. Da li mislite da je to ono što oni imaju u vidu?*

KG: U slučaju autoreprezentacije, nemaju individualno to u vidu, ali imaju u drugom smislu – zainteresovani su za reprezentaciju Indonezije kao kolektivnog sopstva.

RH: *Da li o tome razmišljaju tim terminima?*

KG: Da, eksplicitno. To je ono oko čega se sve dešava. Oni žele da u očima stranaca, kao i u svojim, uspostave zvanični kulturni identitet.

RH: *Da li je želja da se ima zvanični kulturni identitet nešto što je apsorbovano iz zapadnih načina razmišljanja?*

KG: Pretpostavljam da do određene mere jeste, ali ona je u Indoneziji veoma živa, jer tamo danas postoji građanska religija koja se zove Pančasila, što predstavlja pokušaj da se učini upravo to – da se napravi prilično “javanizovana” verzija “sveindonežanske” kulture. Postoje debate o ovome još od 1920-ih i 1930-ih godina, i to između ekstremnih tradicionalista – u smislu da nova Indonezija treba da bude reprezentovana kroz 2.000 godina tradicije – i ekstremnih kosmopolita – koji žele da se priključe svetu modernih društava što je pre moguće. Debata se nastavlja. Java je, naravno, imala par stotina godina kolonijalizma, više od većine mesta na svetu. Kod Spoljnih ostrva, to je bilo nešto manje. Problem je što ne postoji jedna stvar kojoj se svi vraćaju. Neki Javanci bi želeli da se vrate Mađapahitu, ali stanovnici Sumatre nisu previše srećni zbog te ideje!

Prevela: Jelena Stefanović

REFERENCE

- Clifford, James. 1982. *Person and Myth: Maurice Leenhardt in the Melanesian World*. Berkeley: University of California Press.
- Conference on New Approaches in Social Anthropology.
1965a. *The Relevance of Models for Social Anthropology*. New York: Praeger.
- . 1965b. *Political Systems and the Distribution of Power*. New York: Praeger.
- . 1966a. *Anthropological Approaches to the Study of Religion*. New York: Praeger.
- . 1966b. *The Social Anthropology of Complex Societies*. New York: Praeger.
- Eggan, Fred. 1950. *Social Organization of the Western Pueblos*. Chicago: University of Chicago Press.
- Geertz, Clifford. 1957. Ritual and Social Change: A Javanese Example. *American Anthropologist* 59:32–54.
- . 1960. *The Religion of Java*. Glencoe: Free Press.
- . 1963a. *Peddlers and Princes*. Chicago: University of Chicago Press.
- . 1963b. *Agricultural Involution*. Berkeley: University of California Press.
- . (prior.) 1963c. *Old Societies and New States*. New York: Free Press.
- . 1965. *The Social History of an Indonesian Town*. Cambridge: MIT Press.
- . 1966. Religion as a Cultural System. U: *Anthropological Approaches to the Study of Religion*, str. 1–46. New York: Praeger.
- . 1967. The Cerebral Savage: On the Work of Claude Lévi-Strauss. *Encounter* 28(4):25–32.
- . 1968. *Islam Observed*. New Haven: Yale University Press.
- . Waddling in. *Times Literary Supplement* br. 4288 (7. jun), str. 23–24.
- . 1988. *Works and Lives: The Anthropologist as Author*. Stanford: Stanford University Press.
- . 1989. Margaret Mead, 1901–1978. *Biographical Memoirs* 58:329–341.
- Geertz, Hildred. 1961. *The Javanese Family*. New York: Free Press.
- Homans, George, i David M. Schneider. 1955. *Marriage, Authority, and Final Causes*. Glencoe: Free Press.

- Lévi-Strauss, Claude. 1962. *La pensée sauvage*. Paris: Plon.
- . 1963. *Totemism*. Prev. Rodney Needham. Boston: Beacon Press.
- Lowie, Robert. 1937. *The History of Ethnological Theory*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Mandelbaum, David (prir.). 1949. *Selected Writings of Edward Sapir in Language, Culture, and Personality*. Berkeley: University of California Press.
- Marcus, George. 1985. A Timely Rereading of Naven: Gregory Bateson as Oracular Essayist. *Representations* 12:66–82.
- Murdock, George Peter. 1949. *Social Structure*. New York: Macmillan.
- Needham, Rodney. 1962. *Structure and Sentiment*. Chicago: University of Chicago Press.
- Parsons, Talcott. 1937. *The Structure of Social Action*. New York: McGraw-Hill.
- Schneider, David. 1965. Some Muddles in the Models: or, How the System Really Works. U *The Relevance of Models for Social Anthropology*, str. 25–84. New York: Praeger.

